

Табл. 2. **Немовленські напрямки корекційно-розвивальної роботи**

познавальний	сенсорний	особистісний
1. Формування пізнавальної активності.	1. Розвиток зорового сприймання як компенсаторного механізму, що забезпечує свідоме сприймання і усвідомлення різної інформації, передусім зворотного мовлення (словесного в усній та писемній формі, тактильного, жестового).	1. Розвиток цілеспрямованості діяльності, самоконтролю (планування, операційного, заключного).
2. Розвиток усіх видів пам'яті на матеріалі, що вивчається.	2. Розвиток зорово-моторної координації.	2. Формування впевненості у собі, усвідомлення своєї неповторності, своєрідності, особистісної цінності.
3. Розвиток уваги.	3. Розвиток кінестетичних відчуттів через вправляння у правильному артикулюванні, подолання артикуляційних труднощів, використання специфічних комунікативних засобів.	3. Розвиток емоційно-вольової сфери.
4. Розвиток уваги.	4. Розвиток тактильних відчуттів через сприймання вібрацій, зосередження уваги на їх особливостях (силі, напрямку, тривалості, ритмі тощо).	
5. Корекційний розвиток розумових дій та операцій (порівняння, узагальнення, конкретизації, аналізу, синтезу), логічних форм мислення (понять, суджень, умовиводів).	5. Формування компенсаторних навичок отримання інформації через смак, запах, використовуючи прийом обмацування, постукування, уважного розглядання та ін.	
6. Формування вміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки на доступному кожному учневі рівні.		
7. Розвиток словесно-логічного мислення на мовленнєвому матеріалі, який вивчається.		

Література

1. Пельмєєва Т.В., Шматко Н.Д. Формирование устной речи дошкольников с нарушением слухом. - М: ВЛАДОС, -2003, -224 с.
2. Програми спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі зниженим слухом. Підготовчий, 1 клас. - К: Богдана. -2005, -272 с.

3. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі зниженим слухом. Ч.1, Ч.2. - К: Неопалима кунина. -2006, -214с. -210 с.
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей. Підготовчий, 1-4 класи. - К: Богдана. -2005, -240 с.
5. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей. - К: Неопалима кунина. -2006, -407 с.
6. Савченко О.О. Оптимізація розвитку слухового сприймання у дітей з порушенням слуху: дис... канд. пед. наук: 13.00.03 / Інститут спеціальної педагогіки АПН України. - К., 2004. - 21 с.

IK 373.25-056.26:617.751.6

Рецензент
Гудим І.М.
кандидат педагогічних наук

ДОШКІЛЬНІ ЗАКЛАДИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ:

ІХ МЕРЕЖА ТА ЗМІСТ РОБОТИ

Кондраченко С.В.
м. Київ

В статті висвітлюються результати аналізу науково-методичних джерел з питань дошкільної освіти дітей з порушеннями зору та висвітлено практичного досвіду організації спеціально-виховного процесу в спеціальних дошкільних закладах. Розкриваються основні напрямки освітньо-реабілітаційного процесу в дошкільному закладі, конкретизовано засоби та прийоми навчально-виховного та корекційно-компенсаторного впливу.

Ключові слова: спеціальний дошкільний заклад для дітей з порушеннями зору, навчання, навчання, корекція, тифлопедагог.

В статті изложены результаты анализа научно-методической литературы по вопросам дошкольного образования детей с нарушениями зрения, а также изучения опыта организации учебно-воспитательного процесса в специальных дошкольных учреждениях. Выявлены основные направления образовательно-реабилитационного процесса в дошкольном учреждении, конкретизированы средства учебно-воспитательного и коррекционно-компенсаторного развития.

Ключевые слова: специальное дошкольное учреждение для детей с нарушениями зрения, обучение, обучение, коррекция, тифлопедагог.

In the article the results of analysis of scientific-methodical literature are expounded on questions of preschool education of children with violation sight, and also studies of experience of organization of process the studies and education in the special preschool establishments. Basic directions of process the education is a rehabilitation development are described in preschool establishments, facilities of studies and correction-indemnification development are specified.

Keywords: special preschool establishment for children with violation sight, treatment, teaching, correction, «tiffoteacher».

Упродовж багатьох років державна політика стосовно інвалідів по зору постійно змінювалася, пройшовши шлях від звичайного догляду за ними до забезпечення отримання освіти, набуття спеціальності, соціальної реабілітації. Особливо важливу роль у цьому відіграла система спеціальної освіти, зокрема її дошкільна ланка як першооснова соціалізації дитини з порушенням зору.

На сьогодні в Україні сформувалася розгалужена мережа спеціальних дошкільних закладів для дітей з порушеннями зору. Фактично в кожній області функціонує декілька таких дошкільних закладів, або відкриті групи при загальноосвітніх дошкільних закладах.

Столиця України м. Київ займає одне з провідних місць в Україні щодо створення та забезпечення мережі дошкільних закладів компенсуючого та комбінованого типів для дітей з вадами зору. Важливо відзначити, що, незважаючи на складні соціально-економічні умови, ця мережа не лише зберігається, але й розширюється. На даний час в м. Києві існує 14 дошкільних навчальних закладів та 1 НВК школа-дитячий садок «Пізнайко» I ступеня для дітей з порушенням зору. Майже кожний район м. Києва має розгалужену мережу дошкільних навчальних закладів для дітей з порушенням зору, в яких загалом виховується понад 1500 дошкільнят. В дошкільному навчальному закладі для дітей з порушеннями зору № 501 функціонує одна група для незрячих. Тут створено оптимальні умови для комфортного перебування, ефективного навчання та виховання незрячих дітей.

До спеціальних дошкільних навчальних закладів для дітей з вадами зору приймаються діти віком від 2-х до 7-и років з такими зоровими порушеннями: астигматизм, короткозорість, далекозорість, ністагм, косогляд, амбліопія, глаукома, катаракта, атрофія зорових нервів, а також з комбінованими порушеннями (зору і мовлення) та різними вродженими аномаліями розвитку органу зору. Комплектування груп здійснюється з урахуванням віку дітей та ступеня порушення зору, наповненість груп не перевищує 10-12 дітей, що відповідає принципу індивідуалізації та диференціації навчання. Режим роботи дошкільних закладів – п'ятиденний. Для зручності батьків є групи для цілодобового перебування дітей, в більшості закладів функціонують ясельні групи.

Прийм дітей до ДНЗ здійснюється за направленням районного лікаря-окуліста, на основі висновку психолого-медико-педагогічної консультації та направлення місцевого органу управління освітою. У спеціальному дошкільному закладі для дітей з порушеннями зору здійснюється тривале та інтенсивне комплексне лікування, водночас послане із раціонально побудованим педагогічним процесом, який передбачає корекційно-виховну роботу з урахуванням специфічних особливостей кожної дитини [8].

Досягнення позитивних результатів навчально-виховного та корекційно-розвивального процесів у роботі спеціального дошкільного закладу забезпечується персоналом спеціалістів,

набору якого приділяється значна увага, бо лише висококваліфіковані тифлопедагоги та вихователі можуть працювати з такими дітками. До штату спеціального дошкільного закладу входять вчитель-дефектолог (тифлопедагог, логопед, олігофренопедагог), вихователі, педагогічний психолог, вихователь-методист, музичний керівник, інструктор з фізичного виховання та ЛФК, медична сестра-ортоптистка, лікар-педіатр, лікар-офтальмолог [8].

Переважає більшість педагогічних працівників ДНЗ має вищу дефектологічну освіту та іншу чи середню спеціальну педагогічну освіту. Більшість завідувачів, поряд з педагогічною, мають і дефектологічну освіту.

Педагогічні колективи дошкільних закладів компенсуючого та комбінованого типів для дітей з вадами зору здійснюють пошук та впровадження в практику інноваційних педагогічних технологій, нетрадиційних підходів, дбають про створення оптимальних педагогічних умов, в яких діти з порушеннями психофізичного розвитку отримують якісні знання, уміння та навички.

Робота в ДНЗ здійснюється за трьома основними напрямками: *лікувально-ліногнотерапевтичній, навчально-виховній та корекційно-виховній*, які забезпечують не тільки можливість засвоєння дітьми загальноосвітньої програми, але й розвиток та охорону функцій зорового аналізатора, корекцію та компенсацію вторинних відхилень в розвитку дітей та їхню соціальну адаптацію [2]. Розкрисмо ці напрями детальніше.

Лікувально-відновлювальний напрямок роботи полягає в розвитку збережених зорових функцій у дітей з вадами зору. Їх відновлення, наближення до норми засобами медичного та педагогічного впливу. Знання зорових можливостей дитини дозволяє педагогам цілеспрямовано впливати на розвиток зору, створювати умови для закріплення результатів відновлювального лікування.

Усім дітям у спеціальному дошкільному закладі надається офтальмологічна допомога відповідно до призначень лікаря-офтальмолога. У дошкільних закладах функціонує офтальмологічний кабінет, в якому здійснюється плесоптичне та ортоптичне лікування різних зорових захворювань. Задля цього кабінет обладнано відповідною апаратурою: синоптофор, іонкавізатор – для лікування косогляду; великий безрефлексний офтальмоскоп, коректор-іонкавізатор – для підняття гостроти зору, лікування амбліопії; засвітні червоним світлом, іонкавізатор – для лікування короткозорості; макулостестер – для виправлення невірної фіксації зображення на сітківці та ін..

В цілому, в умовах спеціального дошкільного закладу здійснюються такі види лікувально-відновлювальної роботи:

- постійне носіння окулярів за призначенням лікаря-офтальмолога;
- дотримання режиму оклюзії;

- засвіти-плеоптика;
- апаратне лікування – ортоптика;
- диплоптика;
- гімнастика для очей (за методикою Аветісова);
- комплекс тренувальних вправ (розроблений американським офтальмологом У.Бейтсом).

Лікування здійснюється під контролем лікаря-офтальмолога та медичної сестри-ортоптистки. Медична сестра-ортоптистка призначає режим оклюзій дітям з амбліопією та косоокістю, виконує лікувальні процедури, згідно призначень лікаря. Уся лікувально-профілактична робота, що входить до діагностування стану зору; лікувально-корекційні вправи для зміцнення м'язів очей; вітамінотерапію; фізкультурно-оздоровчі заходи та ін., спрямована на максимальне відновлення, поліпшення, охорону та збереження послабленого зору дітей.

За чіткими рекомендаціями лікаря-офтальмолога та медсестри-ортоптистки вихователі здійснюють підготовку дитини до лікування на апаратах та закріплення результатів лікування очей під час роботи в корекційних куточках. Такі куточки створені в кожній групі з урахуванням офтальмологічних рекомендацій. Протягом року діти постійно виконують в них спеціальні вправи, а вихователі включають в усі види навчальної діяльності вправи для очей.

Навчально-виховний напрямок роботи дошкільного закладу для дітей з порушеннями зору забезпечує формування та розвиток психічних функцій, загальний розумовий, фізичний та особистісний розвиток дитини, який стане основою для набуття ними в подальшому загальноосвітніх знань, умінь і навичок, формування стійких особистісних якостей.

Майже у всіх спеціальних дошкільних закладах навчально-виховний процес здійснюється за програмою «Дитина» (2003 р.) та «Навчально-виховною програмою та методичними рекомендаціями для спеціальних закладів для дітей з порушеннями зору» (1996 р.) [4, 6]. В деяких дошкільних закладах використовується за загальноосвітньої програма «Маялятко» (1991 р.) [10]; здійснюється апробація базової програми розвитку дитини «Я у світі» (2009 р.).

Основними напрямками навчально-виховної роботи відповідно до змісту і завдань дошкільної освіти є: ознайомлення з навколишнім світом, художня література, грамота, розвиток мовлення; розвиток елементарних математичних уявлень; образотворча діяльність; ігрова та конструктивна діяльність; трудове виховання; музичне виховання; фізичне виховання. В деяких дошкільних навчальних закладах надаються додаткові освітні послуги, зокрема вивчення іноземної мови [1, 4, 6, 10].

Відповідно до «Навчально-виховної програми та методичних рекомендацій для спеціальних закладів для дітей з порушеннями зору» (1996 р.) навчально-виховна робота організована за тематичним принципом. Заняття за кожною темою розраховані на тиждень, що забезпечує конкретизацію та поглиблення уявлень про довідкіля [6].

Важливим аспектом освітньої роботи, спрямованої на формування гармонійно-розвинутої особистості, є забезпечення кожній дитині умов для різних видів діяльності. В умовах дошкільного закладу створюються всі умови для різноманітних занять, задля своєчасного оволодіння дитиною основою для кожного віку діяльності.

Кожен вид діяльності, кожне заняття мають, окрім загально-розвивальних завдань, корекційну спрямованість, яку формують спільно тифлопедагог і логопед у плані перспективної роботи.

Творчі колективи спеціальних дошкільних закладів постійно намагаються удосконалити і розширювати форми і методи роботи, ведуть пошуки нового, цікавого і різноманітного матеріалу, щоб досягти якомога більших результатів у справі навчання, виховання і розвитку особистості дитини з порушенням зору.

Поглиблено над розвитком особистості дитини працює психолог: спостерігає за поведінкою дітей в умовах дошкільного закладу з метою виявлення характеру, темпераменту, здібностей інтересів і потреб дітей; проводить анкетування, тестування, індивідуально працює з проблемними дітьми, дає поради батькам, педагогам. Все це робиться для того, щоб діти почувалися комфортно, повірили у власні можливості, знайшли застосування своїм здібностям.

Музичні керівники організовують і проводять у садку багато змістовних, цікавих і веселих заходів. Для дітей найулюбленішим видом діяльності є театралізована. Діти виявляють свої акторські здібності, входять в образ, за допомогою інтонації передають характер персонажів. Педагогічні колективи всіх дитячих навчальних закладів творчо працюють, виховують, навчають, розвивають дітей, намагаються зміцнити їхнє духовне і фізичне здоров'я.

Діяльність спеціальних дошкільних закладів також спрямована на створення умов для повноцінного фізичного розвитку, на організацію охорони зору, поліпшення здоров'я дітей. Значна увага приділяється підвищенню рухової активності дітей впродовж дня. В цьому допомагають фізкультурні заняття, ранкова та гігієнічна гімнастика, загартування, вітамінізація, спортивні свята та розваги. Головною умовою добору засобів фізичного виховання дітей із зоровою патологією є індивідуальний підхід – дотримання дозування фізичного навантаження відповідно до їхнього віку, оптимальна визначеність обсягу

фізичного навантаження з урахуванням характеру зорового захворювання та ступеня порушення зорових функцій.

Для поліпшення постави та усунення плоскостопості у дітей проводяться комплекси лікувальної фізкультури за призначенням лікаря. Однією з цікавих форм фізкультурної роботи є факультативні заняття з ритміки. На них здійснюється оздоровлення дітей, поліпшується координація рухів, покращується їх емоційний стан. Швидкий темп і зміна вправ позитивно впливають на діяльність серцево-судинної системи, зміцнюють опорно-руховий апарат.

Основним напрямком роботи вчителя-дефектолога спеціального дошкільного закладу є *корекційно-виховна робота*.

Важливим завданням в рамках корекційно-виховного процесу є формування у дошкільників з вадами зору компенсаторних способів пізнавальної та трудової діяльності [2, 3, 5].

Корекційна робота з дітьми, що мають порушення зору, спрямована на розвиток пізнавальних можливостей зорового аналізатора, попереджує виникнення вторинних відхилень, формує у дітей з вадами зору компенсаторні способи сприйняття і таким чином тотує базу для успішного навчання в школі.

Корекційна робота з адаптації дітей із зоровою патологією та всебічної підготовки їх до навчання в школі здійснюється за наступними напрямками:

- адаптація до умов дошкільного навчального закладу та підготовка до усіх видів діяльності в початковій школі;
- створення офтальмо-гігієнічного режиму дня для відновлення та розвитку зорових функцій;
- розвиток зорового сприймання з допомогою корекційно-педагогічних засобів;
- подолання нелюбів фізичного розвитку й формування адекватних рухів в усіх режимних моментах;
- оздоровлення дитячого організму;
- створення позитивного психологічного клімату.

Однією з найбільших переваг перебування дитини з порушеннями зору у спеціальному дошкільному закладі є не лише лікування, а й те, що дитину оточують кваліфіковані вихователі та тифлопедагоги. Основне завдання вчителя-дефектолога — коригування та компенсація основного дефекту, а також вторинних порушень зорового сприймання. Основними напрямками роботи тифлопедагога є наступні:

- діагностування рівня розвитку дитини;
- виявлення вторинних відхилень в розвитку, їх характеру;

- визначення перспективного плану корекційно-реабілітаційної допомоги для кожної дитини;

- проведення корекційних занять з розвитку збережених аналізаторів (зорового сприймання);
- сенсорного, пізнавального розвитку;
- просторового та еуспільно-побутового орієнтування;
- коригування трудових умінь та навичок;
- коригування ігрової діяльності;
- розвиток особистості.

В більшості спеціальних дошкільних закладів кабінети тифлопедагога обладнані згідно з вимог. Тифлопедагоги здійснюють індивідуальну та підгрупову корекційну роботу в залежності від гостроти зору і діагнозу дітей (8 режимів зорових навантажень). Дидактичний матеріал (фланелеграфи, кольорові картки, роздатковий демонстраційний матеріал) в кабінетах підібраний з урахуванням зорової патології дітей.

Підготовці та проведенню корекційних занять приділяється велика увага. Під час їх попереднього планування визначається, які корекції завдання будуть вирішуватися з урахуванням індивідуальних особливостей та зорових можливостей кожної дитини. У продовж заняття обов'язково активізуються всі збережені аналізатори та залишковий зір. Роздатковий та демонстраційний матеріал добираються з урахуванням особливостей зорового сприймання дітей, наприклад, для дітей зі збіжною косоокістю та мнією рекомендовано використовувати підставки [7, 9].

Розвиток зорового сприймання, активізація функцій зору здійснюється в різних видах ігрової діяльності: гра, праця, заняття, побутова діяльність, малювання. У дітей виховується серйозне ставлення до власного зору, усвідомлення важливості виконання корекційно-педагогічних вправ, слідування за чистотою окулярів.

Протягом дня, під час різних видів діяльності, декілька разів проводиться зорова гимнастика, вправи для корекції та закріплення зору, вправи для розвитку дрібної і загальної моторики, релаксаційні хвилини. Окремо проводяться індивідуальні заняття з тифлопедагогом, з логопедом; психокорекційні заняття з психологом.

Досить часто порушення зору у дітей супроводжується порушенням мовлення. Тому, майже в кожному спеціальному закладі працює вчитель-логопед, який крім спеніфіки мовленнєвих порушень, враховує характер, ступінь, етимологію порушень зору у кожній дитини, режим оклюзії, від функціональної амбліопії, косоокості. У своїй роботі логопед щільно перерагує заняттям з однією дитиною або підгруппою дітей, об'єднаних за звичайними порушеннями. Крім основного завдання — виравлення мовленнєвих порушень, вчитель-логопед працює над розвитком усного зв'язного мовлення та попередження дисграфії писемного мовлення дітей, підготовки руки до письма.

Реалізуючи комплексність корекційно-реабілітаційної діяльності закладу, медична допомога тісно пов'язується з педагогічними заходами. З одного боку, працівники офіцьяльмолотічної служби розвивають у дитини зорові функції, розширюють їх сенсорні

можливості. З іншого, педагоги формують пізнавальні процеси дошкільників, навчають їх раціональних засобів зорового сприйняття і тим самим удосконалюють збережені зорові функції. Дані офтальмолога про стан зорових можливостей дитини щомісяця заносяться до зошита взаємозв'язку, що дозволяє педагогам здійснювати адекватну корекційно-реабілітаційну роботу, вчасно вносити корективи у свою діяльність.

Для утождження роботи різних фахівців, що працюють з дітьми та чіткого дотримання їх рекомендацій в спеціальному дошкільному закладі рекомендується вести «Зошит взаємозв'язку між медичним та педагогічним персоналом». У ньому сконцентрований своєрідний банк даних про всіх дітей, які виховуються в спеціальному закладі, технологію їхнього індивідуального корекційного навчання та його результати, містяться відомості про стан здоров'я кожного вихованця, етапи лікувально-відновлювальної роботи з розвитку зору, індивідуальна корекційно-реабілітаційна допомога та (що особливо важливо) фіксуються її результати. Зошит дає можливість простежити послідовність корекційно-реабілітаційної допомоги дитині протягом тривалого часу: від моменту зарахування до закладу до випуску з нього. При цьому уточнюється правильність первинно встановленого діагнозу, фіксуються зміни в стані здоров'я та психофізичному розвитку дитини, вчасно вносяться зміни до комплексної корекційно-реабілітаційної програми з урахуванням індивідуальних особливостей, динаміки розвитку кожної дитини. Усі фахівці (педагог, тифлопедагог, логопед, інструктор ЛФК та ін.) мають у зошиті свої сторінки, на яких вони конкретизують підрули дітей, з якими займаються, фіксують етапи корекційної, логонедичної роботи, динаміку психологічної адаптації, схильність до дисграфії, засоби її запобігання та їх результативність тощо [2].

Таким чином, у спеціальному дитячому садку діти дошкільного віку з порушеннями зору різної тяжкості мають змогу отримати лікувально-профілактичну, корекційну та навчально-виховну допомогу, що забезпечить покращення їх фізичного та психічного здоров'я. Оскільки робота педагогічного колективу спрямована на ранню корекцію і компенсацію вторинних відхилень у розвитку дітей, здійснення лікувально-відновлювальної роботи з виправлення вад зору, успішну підготовку їх до школи та всебічний розвиток особистості.

В результаті ефективної роботи спеціального дошкільного навчального закладу, діти з порушеннями зору, отримавши достатній рівень освітньої та психологічної підготовки, успішно продовжують навчання в загальноосвітніх школах, якщо дозволяють показники зору. Діти які за показниками зору належать до слабозорих (віз від 0,01 до 0,4) продовжують навчання в спеціальних загальноосвітніх школах для слабозорих дітей.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 3–38.
2. Дестяренко Т. М., Бавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 302 с.

3. Дружинина Л. А. Коррекционная работа в детском саду для детей с нарушением зрения: Методическое пособие. / Л. А. Дружинина. – М.: Экзамен, 2006. – 159 с.
4. Загальноосвітня програма виховання і навчання дітей від 3-х до 7-ми років «Дитина» // «Богдана». – К., 2003.
5. Корекційно-воспитательная работа со слабозрящими детьми дошкольного возраста / под ред. Т. П. Свиридюк. К.: Радянська школа, 1984. – 57 с.
6. Навчально-виховні програми та методичні рекомендації для спеціальних дошкільних закладів для дітей з вадами зору // ІЗМН. / К., 1996.
7. Обучение и воспитание дошкольников с нарушениями зрения / Под ред. М. И. Земцовой. – М.: Просвещение, 1978. – 93 с.
8. Постанова про положення про навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад». Затверджено постановою Кабінету Міністрів України 12 березня 2003 р. №306 // Газета в газеті «Урядовий кур'єр», «Орієнтир». – 2003. – 19 берез. (№51) – С. 2-6.
9. Специальные коррекционные программы для дошкольников с тяжелыми нарушениями зрения – М.: СПб., 1995. – С. 68-91.
10. Старший дошкільний вік // Мазякко. Програма виховання дітей дошкільного віку. – К.: АПН України, ІПВ АПН України. – С. 43-55.

УДК 376-056.26:617.751.6-056.36:376.016:62/64

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З КОМБІНОВАНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ.

Ланіт А. В.
м. Київ

Рецензент
Литовченко С. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Статтю присвячено проблемі трудового навчання молодших школярів зі складними порушеннями психофізичного розвитку (діти з вадами зору та обмеженими інтелектуальними можливостями). В статті окреслені навчально-корекційні завдання та корекційно-компенсаторні можливості трудового навчання дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку. Визначено особливості трудової діяльності цієї категорії дітей та особливості засвоєння ними трудових знань, умінь та навичок. Висвітлено деякі особливості методики трудового навчання дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку.

Ключові слова: трудове навчання, загальношкільної зміни, діти зі складними порушеннями психофізичного розвитку, діти з вадами зору та обмеженими